การขยายพันธุ์พืชลดต้นทุน

โดย อาจารย์วีรยุทธ ศรีเลอจันทร์

บรรยายในห้องฝึกอบรมวิชาของแผ่นดิน งานตลาดนัดเศรษฐกิจพอเพียง “คิดถึงมิลีมเลือน”

วันที่ 8 ตุลาคม 2560

พื้นฐานแนวคิดการทำเกษตรในแบบของอาจารย์วีรยุทธ ศรีเลอจันทร์ คือ การลดต้นทุนการผลิต การขยายพันธุ์พืชได้ด้วยตนเอง จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งของการลดต้นทุนการผลิต และการขยายพันธุ์พืชจัดว่ามีความสำคัญในการปลูกพืช การเลือกวิธีการขยายพันธุ์พืชที่เหมาะสมจะทำให้สามารถผลิตต้นกล้าได้ตามปริมาณและคุณภาพที่ต้องการ ซึ่งเป็นผลไปถึงคุณภาพหรือปริมาณของผลผลิตของพืชนั้นๆ นอกจากนี้การขยายพันธุ์พืชยังมีความสำคัญในด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชที่หายากหรือใกล้จะสูญพันธุ์ การขยายพันธุ์พืชแบ่งออกเป็น 2 แบบคือ การขยายพันธุ์แบบอาศัยเพศ ได้แก่ การขยายพันธุ์โดยการใช้เมล็ด และการขยายพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ ได้แก่ การขยายพันธุ์โดยการใช้ส่วนต่างๆ ของต้นพืช เช่น การปักชำ การตอนกิ่ง การติดตา การต่อกิ่ง และอื่น ๆ

1 แบบอาศัยเพศ คือ เกิดการผสมของเกสรตัวผู้ ตัวเมียแล้วก็เกิดเมล็ดแล้วเราก็เอาเมล็ดไปขยายพันธุ์หรือไปเพาะปลูกต่อ

1.1 หลักการขยายพันธุ์แบบใช้เมล็ดพันธุ์ ต้องเข้าใจการเก็บเมล็ดพันธุ์และปัจจัยการงอกของเมล็ดพันธุ์เป็นสำคัญ

- การเก็บเมล็ดพันธุ์และอายุของเมล็ดพันธุ์ การเก็บเมล็ดพันธุ์ต้องเก็บช่วงที่เมล็ดแก่พอสมควรและเก็บเกี่ยวทันทีเมื่อเมล็ดแก่เต็มที่ ต้องเก็บเกี่ยวก่อนที่จะโดนฝน และต้องเลือกเก็บแต่เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ จำเป็นต้องมีการปฏิบัติให้ถูกต้องตั้งแต่อยู่ในแปลง เมื่อเก็บเมล็ดพันธุ์มาแล้วอย่ากองเมล็ดพันธุ์ที่เก็บเกี่ยวสุมกันเป็นกองใหญ่ ๆ กะเทาะเมล็ดพันธุ์อย่างระมัดระวังไม่ให้เมล็ดพันธุ์ได้รับการกระทบกระเทือน ทำความสะอาด และคัดเลือกเมล็ดที่ไม่สมบูรณ์ เมล็ดแตกหัก หรือมีโรคแมลงทำลายออก โดยการคัดด้วยมือ จากนั้นตากหรืออบเพื่อลดความชื้นของเมล็ดพันธุ์พืชหรือให้เมล็ดพันธุ์มีความชื้นน้อยที่สุด และต้องมีวิธีการเก็บรักษาที่ดี โดยการบรรจุเมล็ดพันธุ์ไว้ในกระสอบผ้า กระสอบป่าน เก็บเมล็ดพันธุ์ที่บรรจุในภาชนะไว้ในที่ร่ม อากาศถ่ายเทได้สะดวก และหมั่นนำออกตากแดดบ่อย ๆ เพื่อให้เมล็ดพันธุ์แห้งอยู่เสมอ หรือบรรจุเมล็ดพันธุ์ไว้ในภาชนะที่ปิดสนิท เช่น ขวด หรือถังที่มีฝาปิดขันเกลียวแน่น ซึ่งจะต้องทำให้เมล็ดพันธุ์แห้งเป็นพิเศษก่อนบรรจุในภาชนะที่เก็บรักษา หรือเก็บในอุณหภูมิต่ำหรือห้องเย็น เช่น เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ในตู้เย็น ในกรณีที่เมล็ดพันธุ์มีจำนวนน้อย ๆ เช่น เมล็ดพันธุ์ผักให้นำเมล็ดพันธุ์มาลดความชื้นพอประมาณ แล้วบรรจุในภาชนะที่มีฝาปิดสนิท ก่อนนำเข้าเก็บรักษา

- ปัจจัยการงอกของเมล็ดพันธุ์ ประกอบด้วย ความชื้นซึ่งมีทั้งความชื้นของเมล็ดพันธุ์และความชื้นของวัสดุเพาะ หรือหากมีความชื้นสูงอาจส่งผลให้เมล็ดพันธุ์เน่าและไม่งอกได้ อุณหภูมิต้องคำนึงถึง

ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเพาะเมล็ดซึ่งส่วนใหญ่เน้นการเพาะในช่วงเย็นและไม่ทำในเวลากลางวันที่มีอุณหภูมิที่ร้อนจัด แสงแดดต้องอยู่ในพื้นที่มีแสงแดดเข้าถึงแต่ไม่ใช่แดดจัด และวัสดุที่ใช้ในการเพาะ ส่วนใหญ่เน้นการใช้ขี้เถ้าแกลบเป็นหลักเพราะทำให้ได้ความชื้นที่เหมาะสมหากใช้ดินจะทำให้มีความชื้นสูงและทำให้เมล็ดเน่า

1.2 การเตรียมวัสดุเพาะเมล็ด วัสดุเพาะชำสำหรับการเพาะเมล็ดต้องสามารถเก็บความชื้นและระบายน้ำได้ดีพอสมควรอีกทั้งไม่จับกันแน่นเกินไป ได้แก่

- ขี้เถ้าแกลบเก่าที่ทิ้งไว้ค้างปี ถ้าเป็นขี้เถ้าแกลบใหม่ต้องผ่านการล้างน้ำมาหลายครั้ง เพื่อลดความเป็นด่านของขี้เถ้าแกลบ
- ขุยมะพร้าว เป็นขุยที่ได้จากการตีเปลือกมะพร้าวแห้งเพื่อนำเอาเส้นใยไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นแล้วเหลือแต่ขุยซึ่งมีใยปะปนอยู่ค่อนข้างน้อย เป็นวัสดุเพาะชำที่เก็บความชื้นได้ดี
- วัสดุเพาะชำผสมขุยมะพร้าว ทราย ปุ๋ยคอก และดิน ในกรณีที่เพาะเมล็ดไว้ในเวลาหลาย ๆ วัน การใช้ขุยมะพร้าวเพียงอย่างเดียวอาจจะไม่เหมาะกับเมล็ดพืชบางชนิดที่ไม่ต้องการความชื้นแฉะมาก ดังนั้นต้องนำทรายเข้ามาช่วยผสมเพื่อไม่ให้เกิดความชื้นมากเกินไป

1.3 วิธีการเพาะ

- การเตรียมเมล็ดพันธุ์ โดย การแช่ในน้ำอุ่น น้ำอุ่นคือในน้ำร้อนผสมน้ำเย็น โดยการใช้น้ำร้อน 1 แก้ว น้ำเย็น 1 แก้วแล้วเอามาผสมกัน จะได้น้ำอุ่น 50 องศาหรือที่เรียกว่า 2 ต่อ 2 ในกรณีที่เมล็ดพันธุ์ที่มีเปลือกหนา เช่น เมล็ดฟักข้าว การใช้น้ำอุ่นไม่พออาจต้องใช้น้ำร้อน 3 ส่วน น้ำเย็น 2 ส่วน แต่เมล็ดพันธุ์บางชนิด เช่น เม็ดฟักทอง เม็ดพริกต้องแช่น้ำที่ค่อนเย็นแปลว่าน้ำเย็นจะต้องมากกว่า โดยมีสัดส่วน น้ำเย็น 2 ส่วน น้ำร้อน 1 ส่วน ดังนั้นต้องรู้ว่าเมล็ดพันธุ์ที่เราจะเอาเพาะนั้นเปลือกหนา เปลือกบางแค่ไหน ต้องเรียนรู้ก่อนเพาะเมล็ดพันธุ์เสมอ
- ทำวัสดุพรางแสงในช่วงแรก กรณีที่มีแสงเข้มมากอาจจะทำให้เมล็ดงอกได้ไม่ดีเท่าที่ควร หลังจากเมล็ดเริ่มงอกหมดแล้วจึงนำวัสดุพรางแสงออกทีละน้อยจนกว่าจะมีใบจริง จนกระทั่งใบจริงชุดแรกแก่แล้วจึงนำวัสดุพรางแสงออกให้หมด
- การให้น้ำ หลังจากทำการเพาะเมล็ด ต้องรดน้ำให้ชุ่ม การรดน้ำต้องใช้ความแรงของน้ำน้อย เพื่อลดการกระแทกวัสดุเพาะชำที่กลบเมล็ดไว้ และลดการบอบช้ำของต้นอ่อนที่กำลังงอก ช่วงเวลาให้น้ำควรเป็นช่วงเช้าตรู่และช่วงเย็น และควรให้น้ำทุกวัน ทั้งนี้ต้องดูความเหมาะสมของสภาพอากาศ ดูแลรดน้ำให้วัสดุมีความชื้นพอเหมาะ ระวังอย่าให้แฉะ

2. การขยายพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ คือ การใช้ส่วนต่างๆ ของพืชมาขยาย ได้แก่ การตอนกิ่ง ต่อกิ่ง ทาบกิ่ง การติดตา เสียบต่อยอด การปักชำ การขยายพันธ์แบบนี้ต้องอาศัยคนเป็นสำคัญ

2.1 การตอนกิ่ง คือ การทำให้กิ่งหรือต้นพืชเกิดรากขณะติดอยู่กับต้นแม่ จะทำให้ได้ต้นพืชใหม่ ที่มีลักษณะทางสายพันธุ์ เหมือนกับต้นแม่ทุกประการ แต่การตอนกิ่งพืชมีแก่นกับไม่มีแก่นมีความแตกต่างกัน การตอนนั้นจะต้องเลือกกิ่งกึ่งแก่กึ่งอ่อนที่สมบูรณ์ปราศจากโรคและแมลง

- การทำแผลบนกิ่ง การทำแผลบนกิ่งโดยการควั่นกิ่งเพื่อตัดท่อน้ำเลี้ยงของพืช เพราะการควั่นนอกจากจะทำให้เกิดบริเวณออกรากแล้ว ยังมีผลเกี่ยวกับการสะสมธาตุอาหารรวมทั้งสารฮอร์โมน ให้เกิดขึ้นภายในกิ่งซึ่งจะมีผลดีในการออกรากด้วย

- นำตุ้มตอนกิ่ง (ขุยมะพร้าวที่แช่น้ำ แล้วบีบหมาด ๆ อัดลงในถุงพลาสติก ผูกปากถุงให้แน่น) มาผ่าตามความยาวแล้วนำไปหุ้มบนรอยแผลของกิ่งตอน มัดด้วยเชือกทั้งบนและล่างรอยแผล

หมายเหตุ : การตอนกิ่ง ส่วนใหญ่ไม่ทำในช่วงฤดูหนาวเนื่องจากการคว้านเปลือกของพืชทำได้ไม่สมบูรณ์และจะมีผลต่อปริมาณการงอกของพืช

2. การทาบกิ่ง คือ การนำต้นพืช 2 ต้นเป็นต้นเดียวกัน โดยส่วนของต้นตอที่นำมาทาบกิ่ง จะทำหน้าที่เป็นระบบรากอาหารให้กับต้นพันธุ์ดี เช่น การทาบกิ่งมะม่วง ซึ่งนิยมการทาบกิ่งเพราะสามารถให้ผลผลิตเร็ว หากเพาะเมล็ดไปปลูกต้องใช้เวลาประมาณ 3 ถึง 5 ปีจึงได้ผลผลิต หากทาบกิ่งระยะเวลา 1 ปี ได้ผลผลิตแล้ว

3. การชำ พวกไม้เลื้อยไม้ทั่วไปชำได้หมดเราก็จะตัดกิ่งมาให้มีประมาณ 3 ข้อแล้วนำส่วนที่ตัดไปจุ่มน้ำยาเร่งราก (ซึ่งสามารถทำเองได้) ตรงโคนจุ่มน้ำยาเร่งรากแล้วก็เอาไปชำลงถุงกดให้แน่น เสร็จแล้วเราก็รดน้ำเอาให้ชุ่ม จากนั้นนำถุงชำแล้วมาปิดปากถุง เพื่อลดการคายน้ำ ประมาณ 20 วันเปิดถุงที่คลุมต้นไม้ที่ปักชำจะแตกยอด แต่ให้รดน้ำเพื่อเพิ่มความชื้นจากนั้นปิดปากถุงเช่นเดิม (หากเปิดทิ้งไว้ยอดที่แตกออกมาจะเหี่ยวตายเนื่องจากรากยังแตกไม่เต็มที่) ภายหลังรดน้ำแล้วให้ทิ้งไว้อีก 10 วัน ซึ่งรากเดินเต็มถุง ความยาวประมาณ 1 ข้อนิ้วมือ หรือประมาณ 10 เซนติเมตร วัสดุในการปักชำ ประกอบด้วยขี้เถ้าแกลบ 2 ส่วน ดิน 1 ส่วน

4. การติดตา เป็นการเอากิ่งพันธุ์ดีมาติดกับกิ่งพันธุ์ไม่ดี โดยการเฉือนตาพันธุ์ดีเป็นรูปโล่ให้มีเนื้อพันธุ์เดิมติดเล็กน้อย จากนั้นทำแผลที่ต้นตอที่ต้องการจะติดตาโดยนำแผ่นตารูปโล่ (พันธุ์ดี) สอดเข้าไปในแผลของต้นตอโดยให้เปลือกต้นตอพันธุ์ไม่ดีหุ้มตาพันธุ์ดีเอาไว้ จากนั้นตัดส่วนเปลือกไม้ที่เกินออก 2/3 ของรอยแผล เพื่อให้ส่วนตาพันธุ์ดีโผล่ออก จากนั้นใช้พลาสติกใสพันให้แน่นโดยพันจากส่วนล่างขึ้นบนให้หุ้มแผ่นตาทั้งหมด

ทั้งหมดนี้อาจารย์วีรยุทธ ศรีเลอจันทร์ ย้ำว่าต้องเรียนรู้เองผ่านการลงปฏิบัติโดยตรง วางแผนการผลิตที่เหมาะสม ทำเกษตรแบบสวนกระแสไม่ทำตาม ๆ กัน หากไม่รู้จริงยิ่งทำมากเราก็ยิ่งขาดทุนมาก แต่ถ้าจะทำการเกษตรต้องรู้จริงต้องเรียนรู้ ทดลองทำด้วยตนเอง ไม่ทำเพราะเห็นคนอื่นๆ ทำแล้วทำตาม ที่สำคัญการทำเกษตรต้องทำให้ครบวงจรเริ่มต้นตั้งแต่การผลิต การดูแล การแปรรูปและการจำหน่าย จึงจะเป็นการทำเกษตรแบบพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริง